

tek 1902. u Zagrebu. Požeški je kolegij proživljavao burne događaje, kojima je ishod bilo povlačenje isusovaca iz Požege. Zato je rad u Bosni, nakon uspostave redovite hijerarhije i postavljanjem dr. Josipa Stadlera za vrhbosanskog nadbiskupa, koji je bio veliki prijatelj isusovaca i povjerio im brigu za izgradnju i vodstvo malog sjemeništa u Travniku te vodstvo novosagrađene teologije u Sarajevu, bio sretniji. Tu su isusovci ostali i doista plodno radili sve do dolaska komunističkog režima koji ih je izgnao iz Travnika i Sarajeva, a u oba sjemeništa (malom i velikom) zabranio rad i postojanje. U Travniku je središnjim likom postao austrijski isusovac grofovskog podrijetla o. Erik Brandis, najzaslužniji za dolazak isusovaca u Bosnu odmah nakon sloma osmanlijske okupacije, a posebno se istaknuo prirodoslovnim istraživanjima i stvaranjem prirodoslovnog muzeja u Travničkoj gimnaziji. Isusovci su u toj gimnaziji, koju su pohađali sjemeništarci i »vanjski« daci svih četiriju vjera: katolici, pravoslavci, muslimani i židovi, obrazovali i odgojili mnoge znamenite ljude.

Taj je intenzivni rad i priljev novih članova iz hrvatskog naroda pospješio osnutak samostalne pravne ustanove unutar Austrijske provincije, prethodnice današnje Hrvatske pokrajine Družbe Isusove, pod nazivom »Missio Croatiae«, g. 1909.

Svaki čitatelj koji će uzeti u ruke djelo o. Miklobušca, a željan je upoznati dio naše nedavne povijesti o kojoj se veoma malo može naći u uobičajenim povijesnim knjigama, moći će s užitkom upijati opise osoba i događaja druge polovice 19. i početka 20. stoljeća. Knjiga je pisana čitko i dopadljivim stilom, objektivnim iznošenjem činjenica, pa i onih manje ugodnih. Stoga je možemo samo preporučiti za čitanje, a autora osokoliti da nastavi svoje istraživanje isusovačke povijesti u Hrvatskoj u 20. stoljeću.

Ivan Macan

Neven Budak — Tomislav Raukar, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Školska knjiga, Zagreb, 2006, 447 str.

Priručnik namijenjen studentima do-diplomskoga studija povijesti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu djelo je dvojice uglednih i meritornih povjesničara, Nevena Budaka i Tomislava Raukara. Knjiga je načinjena kao kompilacija tekstova iz dviju knjiga (Neven Budak, *Prva stoljeća Hrvatske*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1994; Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje. Prostor, ljudi, ideje*, Školska knjiga — Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 1997), kao i drugih, novih. Ova činjenica nalaže specifičan pristup: ne bi bilo primjereno načiniti detaljan prikaz djela (osim strukturalnoga), budući da je riječ o poznatim (već objavljenim) tekstovima. Stoga je ovo u prvom redu (kratak) osvrt na sadržaj ovog izdanja, uz primjedbe koje ću predočiti u nekoliko točaka.

Knjiga je sastavljena od osamnaest glava, kojima prethodi predgovor. U njemu se nalaze pristupne napomene (namjenske i izradbene naravi); u kratkom je razdoblju trebalo sastaviti priručnik za studente, stoga autori već na početku upućuju čitatelja na stanovite propuste, navodeći ih kao opravdane. Lišeno znanstvenog aparata i veoma lijepo pisano, djelo očituje zavidnu konzistentnost s obzirom na karakter svoje strukturiranosti.

1 Pri prvom kontaktu s knjigom uočljivi su veliki, čisto tehnički propusti: nema kazala osobnih i zemljopisnih imena (što donekle otežava korištenje pri ponovljenim čitanjima), nema nužnih vladarskih rodoslovlja (kakva bi morala imati djela s ovakvom namjenom), kao ni iscrpne kronotakse. Ovi se nedostaci ipak ne mogu opravdati kratkoćom vremena, jer je riječ o tehničkoj stvari pri izradbi knjige, barem u svakoga ozbiljnog

nakladnika (Školska knjiga to nedvojbeno jest).

2. Velika (ali ne i jedina) vrijednost knjige iscrpljuje se u neideologiziranom pristupu: autori ne kalkuliraju srednjovjekovljem u okviru današnjih političkih ili politoloških kategorija. Ovakva metodološka pretpostavka nedvojbeno je iznimna i hvalevrijedna. I jedan i drugi autor već su potvrdili svoj pristup: u rasponu velikih mogućnosti manipuliranja povijesnom građom (ponajprije interpretacijama povijesnih vrela), ova su dvojica povjesničara daleko od takvih nagnuća. Jednako su im važne sadržajna temeljitost, sveobuhvatnost i sintetičnost, kao i povijesni mikroplan i makroplan: »Na samom početku, utvrđujući metodološku osnovicu sinteze, povjesničar se mora odlučiti: sjaj zbivanja na površini povijesti ili njezini dubinski procesi, kratka trajanja događajnosti ili duga, višestoljetna usmjeravanja razvoja?« (Str. 22).

3. Na početku je predstavljen razvojni put hrvatske historiografije kao izvrsan uvid u njezino nastajanje i njezine dosege u suvremenim historiografskim gibanjima; moglo bi se slobodno reći da je riječ o malom, ali vrijednom kompendiju hrvatske metahistoriografije (govora o njoj samoj). Sintetizirana građa o hrvatskoj povijesti srednjega vijeka dobro je prikazana: od hipoteza o doseljavanju Hrvata, izvrsne predodžbe o mreži biskupija (osnutak Ninske biskupije kao početak obnovljene crkvene hijerarhije nakon dokinuća biskupija iz kasnoantičkoga razdoblja), do konca srednjega vijeka. Među drugim temama obrađena je i povijest srednjovjekovne Bosne kao graničnoga prostora ili *rubne zemlje*. U prikazu bosanskoga srednjovjekovlja lako je uočiti stanovite nedostatke s obzirom na suvremene istraživačke rezultate i noviju historiografsku produkciju. Stoga se ostatak ovoga teksta odnosi samo na problematična mjesta u knjizi.

4. Pitanje *hereze*, obrađeno u sklopu prikaza bosanskoga srednjovjekovlja, uglavnom je preslika dosadašnjih spoz-

naja i njihovih interpretacija sukladno već postojećoj (starijoj) literaturi. Ono je aktualizirano u kontekstu europskih heretičkih pokreta, dok se njihova veza s *bosanskom herezom* u ovom djelu ne čini uvjerljivom. S druge strane nije u razmatranje uzeto novije mišljenje o tom priepornom pitanju, premda je literatura o njemu kvantitativno narasla u zadnjem desetljeću. Stoga treba podsjetiti na postojanje oprečnoga (znanstveno do kraja utemeljenog) stava dosadašnjemu: ne može se govoriti o herezi, nego treba pomaknuti težište s takve terminologije na prihvatljiviju zaravan — lokalni crkveni raskol (šizma), što ga treba tražiti od sredine 13. stoljeća (nakon dislociranja sjedišta katoličke Bosanske biskupije u Đakovo, na područje pod ingerencijom Svete krune ugarske). Zacijelo, zadržane su stare teze o heretičkom karakteru Crkve bosanske, koje u hrvatskoj historiografiji danas zastupa uglavnom još Franjo Šanjek, a one su u osnovi znanstveno diskvalificirane. Jamačno, to ne znači da je ovaj problem riješen do kraja i skinut s dnevnoga reda historiografije za sva vremena. Problematičnom naravi ovoga fenomena bavila se povjesničarska struka i do sada (još je Nada Klaić prva ozbiljno pristupila problemu heretizirajuće terminologije u slučaju optužaba dukljanskoga kneza Vukana upućenih papi Inocentu III godine 1199/1200. protiv bana Kulina), dok je tek nedavno došlo do ozbiljnih revidiranja prvobitnih teza. Ovdje valja dodati još primjedbu o političkim kompetencijama u srednjovjekovnoj Bosni: u knjizi je zadržan stari pristup ili stav o ugarskom sizerenstvu nad Bosnom; ta je slika korjenito promijenjena spoznajom o endogenom podrijetlu Svete krune bosanske, kao i o Tvrtku I Kotromaniću koji je sam sebe proglasio kraljem 1377. godine [dokaz je izveo povjesničar Dubravko Lovrenović, vidi *Na klizištu povijesti (Sveta kruna ugarska i Sveta kruna bosanska) 1387–1463*, Synopsis, Zagreb — Sarajevo 2006, a sama teza ovoga au-

tora o takvu podrijetlu krune bosanske poznata je već čitavo desetljeće].

5. U 17. glavi knjige nalazi se uvid u noviju literaturu. Na stranici 431. stoji rečenica: »O povijesti Bosne pisali su Mladen Ančić i Pejo Čošković.« Bilo bi dobro da je uz ovu rečenicu navedeno (dužno) objašnjenje: po kojem su kriteriju izabrani samo ovi autori? Zašto baš oni, a nema drugih zaslužnika? Navodim samo neke od njih: Pavao Anđelić, Šefik Bešlić, Sima Ćirković, Srećko M. Džaja, John V. A. Fine, Desanka Kovačević-Kojić, Dubravko Lovrenović, Nada Miletić, Marko Vego, Marian Wenzel, Jaroslav Šidak.

Bilo bi dobro kada bi u sljedećem izdanju ovi nedostaci bili nadomješteni novim, od dosadašnjih spoznaja drukčijim (različito vrednovanim) stavovima (možda čak i njihovom kraćom komparativnom skicom). Uz ove dobrohotne sugestije bilježim i očekivanje da će to izdanje biti još vrjednije i korisnije. Očekivanje je time veće što je riječ o dvojici doista potvrđenih povjesničara, koji su čitateljstvu — bez obzira na moje primjedbe — ponudili na uvid iznimno vrijedno djelo.

Ladislav Tadić

Aktualni trenutak Crkve i domovine, zbornik, Hrvatski dušobrižnički ured, Frankfurt na Majni, 2007, 136 str.

Hrvatski dušobrižnički ured iz Frankfurturta nastavlja višegodišnju praksu objavljivanja zbornika s predavanjima s godišnjih pastoralnih skupova svećenika, đakona, pastoralnih suradnika i suradnica koji djeluju u Zapadnoj Europi, ovoga puta sa skupa održanog od 2. do 6. listopada 2006. u Puli, o temi »Aktualni trenutak Crkve i domovine«.

Kako u predgovoru ističe delegat za hrvatsku pastvu u Njemačkoj, fra Josip Bebić, Katolička crkva i društvo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini doživjeli su tijekom nekoliko zadnjih godina velike i

radikalne promjene. Tradicijska Crkva gubi postupno na ugledu te osjeća kako joj je stoljetna haljina postala uska i neprikladna. Postavlja se pitanje što učiniti da se Katolička crkva u našem narodu obnovi i odjene u novo, prepoznatljivo ruho. Dugogodišnji komunistički režim i Domovinski rat ostavili su nezacijeljene rane i duboke ožiljke, što dodatno otežava pastoralni rad.

Prof. dr. Stjepan Baloban govorio je o temi »Aktualni trenutak Crkve u Hrvatskoj«. Istaknuo je da društvu u kojemu Crkva vrši svoje poslanje utječe i na odnose u njoj, čemu bi trebalo posvetiti ozbiljnu pozornost u crkvenim krugovima. S tugom se osvrće na veliki broj društvenih negativnosti koje se prenose u Crkvu i odražavaju negativno na njezino poslanje. Mnogo se pozornosti posvećuje gradnji crkvenih objekata i različitim oblicima organizacija, a sve manje vremena ostaje za čovjeka i njegove istinske probleme. Premalo se angažira oko primjerenog odgoja kandidata za duhovna zvanja, a poremećeni su i odnosi u Crkvi, između klera i laika. Također je ustvrdio da se s tim gorućim unutarcrkvenim pitanjima u Crkvi treba hrabro suočiti, i zbog dobrobiti vjernika, i zbog budućnosti hrvatskog naroda općenito.

Dr. sc. Ivo Balukčić je izlagao o temi »Problemi i perspektive Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini pred izazovima sadašnjice«. Predavač je u kratkim crtama naglasio da je »zemljica Bosna« bila i jest crta razgraničenja, a ujedno i središte civilizacija, kultura, religija. Ona je bila i ostala u znaku vječnog prožimanja Istoka i Zapada, gdje se susreću katoličanstvo i pravoslavlje, kršćanstvo i islam. U tom šarenilu vjera, kulturnih i narodnih različitosti, prema njegovu mišljenju, može se živjeti jedino uz najveći stupanj tolerancije. Istaknuvši također važnost povijesnog sjećanja, šire se osvrnuo na Katoličku crkvu u Bosni i Hercegovini i njezino djelovanje od 1881. do danas. Iznio je mnoštvo vrlo važnih statističkih podataka. Dr. Balukčić je istaknuo teme